

Наукові підходи до формування сольних співацьких навичок в учнів молодших класів

Чжу Цянь¹

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3867-3252>

У статті обґрунтовано доцільність наукових підходів, реалізація яких має сприяти підвищенню ефективності вокального виховання школярів молодших класів: гуманістичного, структурно-системного, антропологічного підходів, принципів їх реалізації: створення психологічно-комфортного середовища; індивідуально-особистісного планування вокально-формувального процесу; моніторингу перебігу й результатів занять з оволодіння молодшими школярами сольних співочих навичок; художньо-комунікативного спрямування вокально-освітнього процесу; стимуляції творчої активності учнів молодших класів у музично-ігрових та художньо-виконавських завданнях.

Аналізуються типові помилки вчителів-початківців, які гальмують процес формування в учнів молодших класів навичок сольного співу та проявляються на трьох рівнях: інтерпретаційно-комунікативному, виконавсько-художньому, формувально-технічному. Обґрунтовується важливість набуття викладачами пропедевтичної компетентності, що уможливорює уникнення типових для початківців педагогічних помилок.

Ключові слова: співацькі навички; школярі молодших класів; наукові підходи; педагогічні принципи; пропедевтика типових педагогічних помилок

Вступ. Значущість проблеми підвищення ефективності методики формування співацьких навичок в учнів молодших класів на уроках з музичного мистецтва пояснюється необхідністю прищеплення кожному школяру навичок художньо-виразного співу, здатності до активного музикування й самовираження засобами вокального мистецтва. У документах ЮНЕСКО, Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті в Україні, (2002), Концепції «Нова українська школа» (2016), Законі «Про освіту» (2017) зазначено, що підготовка сучасних школярів до життєдіяльності в умовах суттєвих соціальних, інформаційних і комунікативних рушень має здійснюватися на основі підвищення ролі культури та якості мистецької освіти.

У наукових дослідженнях включення у співочу діяльність розглядається як ефективний спосіб прищеплення дітям інтересу до музичного мистецтва, збагачення їхніх музичних вражень, особистісного, духовного, інтелектуального й творчого розвитку (Л. Бірюкова, В. Дряпіка, А. Козир, Л. Хлебнікова, Шень Сяну та ін.). Значну увагу питанням формування співочих навичок у дітей молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва приділено в працях Л. Гавриленко, Н. Кьон, О. Лобової, Е. Печерської, Ю. Юцевича та ін.

Натомість із спостережень за широкою практикою добре відомо, що вчителям на уроках музичного мистецтва далеко не завжди вдається навчати всіх учнів співу: значна кількість учнів молодших класів не оволодіває навичками інтонування і залишається на все життя у числі так званих «гудошників», тобто людей, у яких не налагоджена координація між слухом і голосом. Крім того, більшість школярів, що охоче співають, не оволодіває навичками інтонаційно чистого, виразного виконання розученого репертуару.

Варто також зазначити, що в останні десятиріччя залучення дітей, починаючи з дошкільного та молодшого шкільного віку, до участі в гуртках сольного співу набуває все більшої популярності. Найбільшої популярності набули заняття естрадним співом, натомість достатньо велику зацікавленість проявляють діти та їхні батьки і до оволодіння мистецтвом класичного вокалу. Методичним питанням, пов'язаним з проблемами формування в учнів молодшого шкільного віку навичок сольного співу, приділили увагу Ду Цзілун, Н. Полякова, С. Цапик, натомість фундаментальних праць, присвячених формуванню навичок сольного співу на цей час в літературі обмаль.

¹ аспірантка Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Зазначене свідчить про важливість усвідомлення майбутніми фахівцями сутності тих проблем, які виникають у процесі формування в школярів співочих навичок та визначення наукових підходів і принципів, реалізація яких уможливорює підвищення ефективності їхнього вокального розвитку.

Мета статті – обґрунтування наукових підходів і принципів, які сприятимуть формуванню в учнів молодших класів навичок сольного співу.

Методами дослідження слугували аналітичний – для вивчення й аналізу наукових джерел дослідників з методології й методики навчання співу та обґрунтування наукових підходів і принципів організації освітнього процесу в індивідуальних позакласних заняттях з учнями молодшого шкільного віку, спостереження для виявлення типових для вчителів-початківців вокально-педагогічних помилок, їх узагальнення та класифікація – з метою їх упередження на засадах вироблення відповідних методичних рекомендацій.

Результати дослідження. Значущість обраних наукових підходів, на думку Ю. Алієва, пояснюється тим, що теоретико-методологічними основами вокально-педагогічного процесу є «... знання, які фокусують у своєму змісті систему уявлень про суть художньо-педагогічного предмета, способи його викладання, принципи (методи) осмислення професійних проблем в теорії, методиці і практиці їх творчого вирішення» (Алиев, 2002; Богяну, 2016).

В обґрунтуванні першого наукового підходу виходимо з того, що процес формування співацьких навичок є складним феноменом, який стосується всіх рівнів особистісного прояву суб'єкта навчання – від анатомічної будови його статури й вокального апарату до вищих проявів мислення й світосприйняття. З цього виходить важливість застосування структурно-системного підходу, завдяки якого створюються умови для всебічного і широкого погляду на вирішення наявних у цій галузі проблем. Адже саме структурно-системний підхід дозволяє представити структуру складників досліджуваного явища, у нашому випадку – педагогічно-формувального процесу, які у сукупності адекватно відображають його специфічні особливості.

Крім того, настановні положення структурно-системного підходу спрямовують увагу на виявлення причинно-наслідкових, генетичних, сутнісних і закономірних зв'язків як між компонентами феномену співацьких навичок, тобто на рівні внутрішніх зв'язків, так і процесом їх формування в певному соціокультурному середовищі і за певних умов, тобто на рівні зовнішніх зв'язків.

Реалізації зазначеного підходу має сприяти організація формувального процесу на засадах принципу забезпечення зв'язків, що забезпечують функціонування системи на внутрішньо-предметному та зовнішньо-середовищному рівнях прояву. Перший тип взаємозв'язку має забезпечувати суголосність усіх структурних компонентів освітнього процесу та вирішення завдань освітньо-формувального, музично-виховного і розвивального характеру. Другий тип зв'язків впроваджується через зв'язок змісту навчання з реаліями життя і є важливим для визначення завдань, які мають вирішуватися в процесі роботи із школярами молодшого шкільного віку (наприклад – доцільність участі в концертах, конкурсах, шоу-проектах), обрання репертуару, що відповідає віковим особливостям юних виконавців, рівню їхньої вокально-фізичної й музично-художньої зрілості, вимогам художньої якості та водночас є цікавим і дітям, і батькам, і слухачам.

У визначенні наукових настанов щодо способу прищеплення молодшим школярам навичок сольного співу, на нашу думку, маємо враховувати також напрацювання в річизі гуманістичного підходу, який у сфері музичної, зокрема – вокальної освіти, тісно пов'язаний із визнанням ролі музичного мистецтва у духовному, моральному, розумовому, творчому збагаченні особистості (О. Олексюк, О. Рудницька, В. Сухомлинський та ін.).

Гуманістичний підхід зумовлює визнання цінності й унікальності учнів, упевненість у необхідності залучення кожного з них до активної музичної діяльності, їх виховання як досвідчених музичних аматорів, здатних усвідомлено-ціннісно ставитися до різноманіття сучасних впливів на засадах розвиненого музичного смаку й набутого досвіду власного музикування. Гуманізація процесу залучення учнів до музично-освітньої діяльності, до навчання сольному співу має сприяти здійсненню їхнього індивідуально-особистісного розвитку, врахуванню якісних характеристик музичних та вокальних здібностей, стимуляції щирих емоційних проявів, прищепленню любові до художньо-цінного музичного мистецтва в його різних формах і проявах.

Як зазначає Ду Цзілун, «...орієнтація на концептуальні положення гуманістичного підходу забезпечує визначення стратегії конструювання методики занять, що гарантує ефективність музичного й співочого розвитку кожного з учнів, який проявив бажання навчатися співу, незалежно від початкового рівня розвитку його музичних та вокальних навичок, уможливорює його творчу самореалізацію, переживання задоволення від художньо-освітньої діяльності, зростання впевненості у власних можливостях, оптимістичність світосприйняття й самопочуття» (Ду Цзілун, 2018: 91).

З цього погляду, реалізації ідей гуманістичного підходу має сприяти втілення принципу створення психологічно-комфортного середовища, яке б сприяло всебічному розкриттю потенційних можливостей співаків-початківців, прояву власної активності й індивідуальності, усвідомленню мети співацької діяльності як своєрідної форми творчого спілкування, а також принцип діалогізації освітнього процесу, застосування якого спонукає учнів до самостійного мислення, творчої активності, вдосконалення комунікативних властивостей.

Не менш важливим для вирішення зазначеного питання є врахування надбань антропологічного підходу, який, за К. Д. Ушинським, дозволяє досягати організації педагогічного процесу із врахуванням природних закономірностей фізіологічного, психологічного характеру, «...соціально-особистісних законів розвитку душі, а не схоластичної системи розподілу знань» (Ушинский, 1907: 362).

У річищі антропологічних досліджень стає зрозумілим, що на якості залучення школярів до музичної діяльності позначається зв'язок властивостей, отриманих на засадах наслідування та впливу соціокультурного середовища, які зачіпляються до всіх боків їх розвитку – від анатомо-фізіологічних, особистісно-психологічних до соціокультурних. Науковці, зокрема – Л. Венгер, Н. Кьон, О. Леонт'єв, О. Лобова, Г. Стулова, Д. Огороднов, Б. Теплов та ін., переконливо доводять, що формування співочих навичок тісно пов'язано з розвитком індивідуальних музичних здібностей учнів та їхнього особистісного становлення. Відтак, цей процес потребує ретельного врахування анатомо-фізіологічних, психологічних, характерологічних особливостей кожного учня, а звідси і виявлення особливостей сенсорно-музичної чутливості, співвідношення процесів збудження й процесів гальмування, характеру рухової активності, емоційної реакції, міри активності уявлення й фантазії, прояву самостійності та схильності до конформної поведінки тощо. Тим самим створюються можливості для всебічного музичного розвитку школярів із врахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей, що, на думку таких фахівців у галузі дитячої психології, як Н. Ветлугіна, В. Мухіна, О. Запорожець, В. Мясіщев, А. Готсдінер та ін., є неодмінною умовою успішності вирішення музичних, розвивальних, виховних та освітніх завдань, а виявлення особливостей перебігу цього процесу – основою корекції обраних методів і форм педагогічного впливу.

Зазначене дозволяє вважати за необхідне реалізацію принципів індивідуально-особистісного планування вокально-формувального процесу та моніторингу перебігу й результатів занять з оволодіння молодшими школярами сольних співочих навичок. Застосування цього принципу має також сприяти запобіганню типових педагогічних помилок, яких у більшості випадків припускаються вчителі-початківці, тобто – слугувати основою їх пропедевтики.

Враховуючи недостатнє розкриття в науковій літературі сутності пропедевтики як форми запобігання педагогічних помилок, розглянемо сутність реалізації цього принципу більш детально. Поняття **пропедевтики** в науковій літературі пов'язується з уявленням про запобігання, упередженість певним явищам, що **походить від** грецької *proaideio* – випереджати. Найбільш широко поняття пропедевтики застосовується в соціології та медицині і розглядається в їх межах як комплекс заходів, що дозволяють уникати негативних явищ, наприклад – формування девіантної поведінки у школярів, розповсюдження епідемій тощо (І. Бех, С. Маховська, Л. Попов, В. Сипченко, Т. Сущенко та ін.).

У педагогічній думці поняття пропедевтики застосовується стосовно формування в студентів попередніх узагальнених уявлень стосовно мети, завдань, змісту професійної діяльності, настановних уявлень щодо організації власної освітньої діяльності тощо, які допомагають формувати в суб'єкта освіти загальне уявлення щодо змісту певної дисципліни і тим самим створювати платформу для більш детального і покрокового засвоєння її змісту (Ян Сяохан, 2015).

У вокальній педагогіці розглядаються проблеми упередження типових для викладачів-початківців помилок у процесі роботи зі співаками різного віку. Це питання набуває надзвичайної важливості саме у вокальній педагогіці, що пояснюється тим, що співочий апарат, особливо – в дитячому віці, є досить ніжним, крихким «інструментом» і неправильні методи розвитку голосових даних можуть привести до непоправних наслідків, чому є достатньо багато прикладів у світовій вокально-педагогічній практиці.

Питання пропедевтики типових педагогічних помилок майбутніми викладачами вокалу досліджували Н. Кьон, Ян Сяохан (Кён, 2018; Ян Сяохан, 2015). Узагальнення даних літератури та спостережень за процесом вокального розвитку співаків-початківців дозволило авторам визначити три категорії помилок, яких припускались викладачі, щодо їх прояву на інтерпретаційно-комунікативному, художньо-виконавському та фонаційно-технологічному рівнях формування навичок вокально-виконавської діяльності.

До помилок першого типу було віднесено неготовність викладачів формувати у співаків-початківців уявлення про спів як своєрідний спосіб творчого спілкування. Значущість його формування пов'язується з необхідністю осмислювати особливості характеру та сутність художньо-образного змісту твору, розуміючи його як духовний посыл його авторів, який співак має усвідомлювати, співпереживати та доносити до слухачів. Уявлення такого роду стимулюють формування в учнів особистого, творчого ставлення до виконавської інтерпретації та її вокальної реалізації, самостійності мислення тощо.

Запобіганню цих помилок має сприяти визнання викладачами значущості принципу провідної ролі художньо-комунікативного спрямування вокально-освітнього процесу, що відбивається на всіх компонентах занять співом як сприйняттям, інтерпретацією та виконанням-спілкуванням і має спрямовувати увагу юних співаків на досягнення віртуального взаємопорозуміння із слухачами у виконавському процесі.

Це, наприклад, вправа на артикуляцію голосних «о» та «і» (вправа «Квочка й курчата»), «ау» – «дівчина загубилась» тощо. У виробленні навичок спілкування з партнерами в ансамблевому співі можливе використання ігор-змагань двох учнів, наприклад – «хто довше утримає диханням аркушки на стінці», ритмові ігри на імпровізацію-діалог тощо.

Головною помилкою другого типу вважаємо концентрацію викладача (особливо – на перших етапах навчання співу) на технічних завданнях, що пояснюється необхідністю спочатку «підготувати інструмент», тобто голос, щоб мати змогу співати, дотримуючись відповідних навичок звукоутворення, дихання, артикуляції тощо. Розуміючи важливість та складність зазначених завдань, звернемо увагу на те, що, по-перше, за таких умов, по-перше, більшість дітей молодшого шкільного віку може втратити інтерес до занять; по-друге – за умов одноманітної технологічної роботи у школярів цього віку буде зростати втомленість, погіршуватися концентрація уваги: адже в них в достатній мірі ще не розвинені уявлення до того, що в майбутньому ці навички стануть у пригоді, почуття відповідальності за особистісний розвиток і тощо. По-третє, в умовах одноманітної технологічної роботи та постійному акцентуванні на засвоєнні співацьких навичок поза зв'язком із характером співочого інтонування відкладанні на майбутнє завдань з розвитку емоційності, художньо-творчої уяви, у школярів формуються неадекватні стереотипи, а також гальмується розвиток емоційно-безпосередніх проявів, для яких, за даними Л. Венгера, О. Запорожця, Д. Ельконіна та ін. дослідників, молодших шкільний вік є сенситивним.

Необхідність надання заняттям дітей молодшого шкільного віку елементів ігрового характеру не викликає у сучасних науковців та методистів сумніву. Натомість у процесі навчання співу виникають певні питання щодо їх зв'язку з вокально-формувальним процесом та наданням їм художньо-виконавського спрямування. Звернення до праць Н. Ветлугіної, Н. Кьон, О. Лобової, І. Малишевської дозволяє виявити цілий комплекс таких ігор-вправ, які надають емоційно-виразного характеру формувально-співацьким завданням. Так, в опрацюванні навичок співу на легато учні мають уявляти лагідне звертання до матері, подружки, іграшки, вправи на розвиток музичної пам'яті та засвоєння певних мелодичних зворотів – як гри з викладачем (а пізніше – і в діалозі двох учнів) на кшталт «віддуння», при чому вчитель має постійно варіювати не тільки інтонаційні звороти, а й характер, настрій, темп, тип звуковедіння тощо.

Отже, важливо під час занять передбачати включення учнів у ті види діяльності, які сприяють розвитку в них художньо-виконавських уявлень, слухання й порівняння різних виконавців одного твору, надання технічним завданням образного характеру, наприклад – «придумування» собі настрою, з яким виконується вправа на дихання, мелодійний зворот, удосконалення почуття метричної пульсації в імпровізованих рухах тощо (Лобова, 2012). Враховуючи зазначене, наголосимо на важливості дотримання принципу стимуляції творчої активності в музично-ігрових та художньо-виконавських завданнях.

Враховуючи специфіку початкового етапу навчання сольного співу школярів молодших класів, звернемо увагу на педагогічні помилки, які стосуються питань психологічного тла в організації занять, який суттєво впливає на результативність вокально-формувального процесу.

До них методисти відносять недостану уважності до типу нервової системи учнів, що має суттєво впливати на добір та використання співочо-формувальних вправ, кількість їх повторень, темп розмови зі школярем тощо. Так, для дітей із підвищеним типом активності доцільно розмовляти негучно, спокійно, намагатись концентрувати їхню увагу завдяки супроводу співу руховими діями, чергувати розучування активних та спокійних за характером мелодій, терпляче повертати їх увагу на необхідні деталі у вправах тощо (Полякова, 2011).

У роботі з дітьми, яким властивий знижений тонус нервової системи та м'язового корпусу, підвищена втомлюваність, нестабільна увага, навпаки, доцільним є застосування енергійного тону в

спілкуванні, насичення заняття бадьорими ритмами, розучування емоційно яскравих вправ і лаконічних творів, їх поєднання з ігровими допоміжними рухами.

Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуті вище приклади завдань мають доповнюватися систематизованим комплексом вправ і репертуару, які мають забезпечити ефективне формування сольних навичок співу в кожного школяра, який проявив бажання й зацікавленість у навчанні сольного співу, не зважаючи на актуальний рівень розвитку музичних здібностей та вокальних задатків.

Література

Алиев Ю. Б.; Безбородова Л. А. Методика музыкального воспитания школьников. Москва, 2002, 416 с.

Богяну К. О. Формування методологічної культури майбутніх вчителів музичного мистецтва у вокальному класі. Кривий Ріг, 2016, 92 с.

Ду Цзілун. Методика формування навичок естрадного співу в учнів молодшого шкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2018.

Кён Н. Г. Пропедевтика типичных ошибок и методика обучения студентов педагогических факультетов. II Международная научно-практическая конференция «Научные исследования - 2018: теоретическая и практическая деятельность», Варшава, 2018, С. 11-12.

Лобова О. Виховуємо у співі. *Початкова школа*: Науково-методичний журнал, 2012, №1, С. 19-22.

Полякова Н. И. Сольное академическое детское пение (Дис. канд. искусствоведения). Москва, 2011.

Цапик С. В. Методические принципы развития детского певческого голоса (иностранный опыт). *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2007, Вип. 36, С. 212-216

Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. Санкт-Петербург: тип. М. Меркушева, 1907.

Ян Сяохан. Пропедевтика типових помилок у навчальній практиці іноземних магістрантів – вокалістів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 18 (23).

Scientific approaches and pedagogical principles providing the formation of Primary School students' solo singing skills

Zhu Jian²

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The article presents the issues related to the formation of primary school schoolchildren's solo singing skills. The purpose of the article is to substantiate scientific approaches and principles, the implementation of which contributes to successful formation of primary school schoolchildren's solo singing skills.

These approaches are bound to the ideas of humanistic, structural-systemic, anthropological approaches. The principles of their implementation have been grounded – the creation of a psychologically comfortable environment; individual-personal planning of the vocal-forming process; monitoring of the process and results of the classes aimed at mastering junior schoolchildren's solo vocal skills; artistic and communicative orientation of the vocal and educational process; stimulation of primary schoolchildren's creative activity in musical and playing forms alongside with the solution of their artistic and performing tasks. Some typical mistakes demonstrated by starting teachers have been analysed, which inhibit the process aimed at the formation of primary schoolchildren's solo singing skills and their manifestation at

² Post-graduate student at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

three levels: interpretative-communicative, performing-artistic, forming-technological. The importance of mastering propaedeutic competence by university teachers has been substantiated as a way to anticipate professional mistakes typical for teachers-beginners.

Keywords: singing skills; primary school pupils; scientific approaches; pedagogical principles; propaedeutics of typical pedagogical mistakes.

References

Aliyev, YU. B.; Bezborodova, L. A. (2002). *Metodika muzykal'nogo vospitaniya shkol'nikov* [Methodology of musical education of schoolchildren]. Moscow [in Russian].

Bohyanu, K.O. (2016). *Formuvannya metodolohichnoyi kul'tury maybutnikh vchyteliv muzychnoho mystetstva u vokal'nomu klasi* [Formation of methodological culture of future music teachers in vocal class]. Kryvyy Rih [in Ukrainian].

Doo, Jilong (2018). *Metodyka formuvannya navychok estradnoho spivu v uchniv molodshoho shkil'noho viku* [Methods of formation of variety singing skills in elementary school students]. *Candidate's thesis*. Sumy: Sums'kyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].

Koehn, N.G. (2018). Propedeutika tipichnykh oshibok i metodika obucheniya studentov pedagogicheskikh fakul'tetov [Propaedeutics of typical mistakes and teaching methods for students of pedagogical faculties]. *II Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Nauchnyye issledovaniya 2018: teoreticheskaya i prakticheskaya deyatel'nost'» – II International Scientific and Practical Conference “Research 2018: Theoretical and Practical Activities”*, Warsaw, 11-12 [in Russian].

Lobova, O. (2012). Vychovuyemo u spiv [We bring up singing]. *Pochatkova shkola: Naukovo-metodychnyy zhurnal – Elementary school: Scientific and methodological journal*, 1, 19-22 [in Ukrainian].

Polyakova, N.I. (2011). Sol'noye akademicheskoye detskoye peniye [Solo Academic Children's Singing]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

Tsapyk, S.V. (2007). *Metodycheskiye pryntsypy razvytyya det'skoho pevcheskoho holosa (ynostrannyi opyt)* [Methodical principles of children's singing voice development (foreign experience)]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu im. Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr State University. Ivan Franko*, 36, 212-216 [in Ukrainian].

Ushynsky, K.D. (1907). *Chelovek kak predmet vospitaniya. Opyt pedagogicheskoy antropologii* [Man as a subject of education. The experience of pedagogical anthropology]. St. Petersburg: type. M. Merkusheva [in Russian].

Yang, Xiaohan (2015). Propedeutyka typovykh pomylok u navchal'niy praktysi inozemnykh mahistrantiv – vokalistiv [Propaedeutics of typical mistakes in the educational practice of foreign undergraduate students – vocalists]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of MP Dragomanov National Pedagogical University*, 18 (23). Kyiv, Publishing House of NPU them. MP Dragomanov [in Ukrainian].

Accepted: October 14, 2019

